

Dancs Szabolcs

Kulturális identitás a könyvtárakban

Három nappal a 2017. májusi, manchesteri öngyilkos merénylet után helyiek százai gyűltek össze a Szent Anna téren, hogy egy percnyi csönddel emlékezzenek meg a robbantásban elhunytakról.¹ A csöndet követően a tömeg elénekelte a város legendás zenekara, az Oasis *Don't Look Back in Anger* (Ne haraggal tekints vissza!) című slágerét. Ebben a spontán kollektív cselekedetben egy olyan, a közös kulturális referenciákra és értéktudatra épülő, stabil identitásalapot látunk megmutatkozni, a társadalmat alkotó egyének identitásának egyfajta közös minimumát, amely egyben az egyetlen európai mércével mérhető, intellektuális válasz a közösség bomlasztását célzó, a lelkünk mélyrétegeiben megbúvó alantas indulatokra apelláló véres terrorcselekményekre. Emberségünk, humanitásunk megőrzése az eltérő társadalmi csoportosulásokkal való találkozásunkkor amúgy is kulcskérdés, ahogy Csányi Vilmos fogalmaz: „[az ember] saját csoportjának tartott közösségen belül az agresszió féken tartására minden szükséges biológiai eszközzel rendelkezik, ugyanakkor az idegen csoportoknak tartott közösségekkel (...) szembeni agressziójának biológiai korlátja úgyszólván nincsen, csupán kulturális korlátokkal rendelkezik, ha ilyeneket egyéni fejlődése és szocializációja során megszerzett.”² A kultúra, és ezzel maga a kulturális identitás szerepe az értelmetlen agresszió uralta társadalomban felértékelődik, és ez menthetetlenül kell, hogy érintse a könyvtárak aktuális feladatait is. Miközben a kulturális identitás építése megfelelő hangsúlyt kap az IFLA és/vagy UNESCO különböző ajánlásaiban, nyilatkozataiban,³ kevés gyakorlati fogódzót találunk ahhoz, hogyan kellene a kérdést a könyvtári környezetben belül a maga komplexitásában kezelni.

A kulturális identitás komplex fogalma

Egy korábbi írásomban⁴ egyfajta nyelvészeti, közelebről strukturalista megközelítést alkalmazva azt állítottam, hogy amiként *Ferdinand de Saussure* szerint a nyelvi jelek más jelekkel opozícióba állítva nyertek el értéküket, illetve jelentésüket, úgy az egyén is magát másokkal szembeállítva, önmagát mások ellenében meghatározva építi fel identitását. Ezzel összhangban fejti ki *Stuart Hall*,⁵ hogy az identitás mindenekelőtt a különbségen keresztül jön létre, ahogy egy fogalom jelentése is a *Máshoz* való viszonyában definiál-

ható. Az identitás azáltal működőképes, hogy képes kizárni, kirekeszteni. *Hall* felhívja a figyelmet az identitás ellentmondásosságára, amely – pszichológiai értelemben – gyökerezhet a szeretett/gyűlölt lényhez való kötődésben, másfelől abban, hogy önazonosságunk gyakorta egymással nem harmonizáló kulturális ideálokból épül fel. A kulturális identitás komplexitásának megértéséhez érdemes számba venni a szerző további fontosabb észrevételeit is: ezek szerint az identitás nem stabil, amennyiben ki van téve az idő változásának. Az identitás új fogalma a honnan jöttünk, kik vagyunk kérdései helyett az önreprezentációra koncentrál. A hagyományhoz való viszonya is megváltozik: a hagyomány feltalálása ugyanolyan fontos, mint a hagyomány maga. A gyökerekhez való visszatérés helyett a megbékélés a cél. Mindez összecseng Esterházy Péter gondolatával: „Az örökség lehetne az önismeret tükré (...) a hagyományom nem egyenlő velem, én az a munka vagyok, amit ezen a hagyományon, ezzel a hagyománnyal elvégzek.”⁶ Még egy kiemelendő gondolat *Hall* írásából: az identitás az egyén narrativizálásából születik, ezzel is függ össze, hogy részben a képzeleten, illetve fikción alapul.

Az arany középút

A hétköznapokban kétféle megközelítéssel szokás találkozni.⁷ Az egyik szerint a kulturális identitás egy egyszerű tulajdonsághalmaz, amely *hagyományosan* egy embercsoportot, közösséget jellemez. A másik – igencsak szélsőséges – felfogás tagadja a kulturális identitás létezését. E kettő között jelölhető ki az arany középút, amely a kulturális identitást a maga komplexitásában szemléli: nem veti el azt az elképzelést, hogy az identitásnak van egy kollektív, közös elemekre épülő része, ugyanakkor nem tud mit kezdeni egy közösségnek a hagyományban gyökeredző, felszínes önképével. Ezen a ponton hozható szóba a könyv és a könyvtár, illetve általában az olvasás – szocializációs – szerepe, illetve az a szerep, amit a könyvolvasás az egyén önképének formálásában betölt. A kérdés firtatása önkéntelenül elvezet az irodalom tudatos alkalmazásához a személyiségfejlesztés terén, avagy a biblioterápia speciális tudományához.

Ahogy a biblioterápia a kultúra értelmezésébe (és annak önismereti vetületébe) való egyfajta beavatkozás, a megfelelő én-narratíva létrehozásának támogatása révén járul hozzá az egyéni problémák megoldásához, úgy felmerül, hogy az általa kínált megközelítés mennyiben terjeszthető ki a közösségi feszültségek kezelésére, illetve mennyiben releváns, ha nem az egyénre, hanem egyének csoportjaira alkalmazzuk pl. egy, az összetett identitáskép létrehozására irányuló közös narráció megalkotását célozva. A dokumentumörökség digitalizálása és megfelelő formában való közzététele (pl. a digitális történetmesélés technikái révén) alapja lehet a történeti narratívák „összebékítésének”, összhangba hozásának, ezáltal egy újfajta, az eddigieknél objektívebb történelemértelmezésnek. A könyvtári szolgáltatások ilyen jellegű kiaknázása olyan típusú kezdeményezéseknek lehet táptalaja, amilyen az – előzőekben megfogalmazott célokhoz hasonlókat zászlajára tűző – Német-Lengyel Tankönyv Bizottság.⁸ A közösen megélt, de más-más nézőpontból szemlélt történelmi események dokumentumainak összegyűjtése, a – tudományos értelemben vett – kollektív feldolgozást támogató, online hozzáférhetővé tétele megfelelő módszertanok, nemzetközi szinten implementálható megoldások kidolgozását igényli, ugyanakkor jelentős mértékben járulhat hozzá egy szilárd, a megismerés és megértés szándékán felépült, mély és összetett kulturális identitás kialakításához. A biblioterápiának az egyéneknek túlmutató, kulturális megerősítést célzó alkalmazása nem újszerű, az egyelőre fő-

ként az Egyesült Államokban alkalmazott etnobilioterápia (*ethnobiliotherapy*) ugyancsak a kulturális identitás megszilárdítására irányul.⁹

Míg az említett módszertan kidolgozásában, gyakorlatba való átültetésében elsősorban a felsőoktatási könyvtárak, illetve az akadémiai szféra lehetnek érdekelték, a közkönyvtárak képezik a társadalommal való érintkezés frontvonalát, így új feladatok és felelőségek az ő esetükben is mérlegelhetők. A lokális kultúra megismerése, a „rég értékek” megőrzése csakúgy fontos szerephez juthat, mint a társadalmi előítéletek felszámolása – példának okáért – az Élő Könyvtárhoz hasonló, interkulturális párbeszédet támogató kezdeményezések implementálásával.¹⁰

A helyzet fokozódik

Az identitásválság, ahogy *Salman Rushdie* nevezi a jelenséget egy a BBC-nek adott interjúban¹¹, egyfajta magyarázat lehet arra, hogy miért fokozódik a társadalmi türelmetlenség egyes embercsoportok iránt. Ebből a szempontból – is – különösen érdekes *Amanda Taub*nak a 2017-es németországi választások kapcsán készült elemzése¹², amely egyes, a legutóbbi időkhöz tabuként kezelt témákra is kitér. A szerző által megszólaltatott szakértők ugyanis nem a gazdasági helyzetből fakadó félelmeknek, hanem az identitással kapcsolatban érzett szorongásnak tudják be a szélsőséges megoldások támogatására való hajlam felerősödését, amiben az egyéb társadalmi problémák és jelenségek csupán a német nemzeti identitással való összefüggésükben játszanak szerepet. *Immo Fritsche*, a Lipcsei Egyetem professzora egyenesen arról beszél, hogy a német identitásnak a második világháború óta nem létezik pozitív meghatározása, a nemzeti identitást, sőt a nemzeti büszkeséget is gyanakodva vizslatták, mint olyat, ami túl közel áll a nácizmushoz elvezető agresszív nacionalizmushoz. A háború után sok évtized telt el, és a nemzeti érzés tabuként való kezelése a szélsőséges megoldások hívei által jól kiaknázható társadalmi frusztrációhoz vezetett.

A csoportidentitás mindazonáltal, ahogy fentebb is utaltunk rá, önmagában nem negatív dolog. Hogy pajzsként vagy kardként használjuk, nagyban függ a rendelkezésünkre álló információk mennyiségétől és minőségétől, és ezen a ponton megint utalhatunk a könyvtár szerepére az információszolgáltatásban, úgy is mint az egyén szocializációjának egyik tényezője. Ha megfelelő alapokat tudunk teremteni, ha támogatni tudjuk a felhasználót abban a munkában, amit – Esterházy gondolatmenetét követve – a hagyományon, hagyománnyal el kell végeznie, hogy eljusson önmagához, a későbbiekben talán nyugodt lélekkel jelenthetjük ki: a társadalom megosztását célzó agresszív cselekmények kiagyaloí jócskán elszámították magukat.

Jegyzetek

1. http://www.telegraph.co.uk/news/2017/05/25/manchester-crowd-spontaneously-sings-dont-look-back-anger-following/?WT.mc_id=tmg_share_fb (Utolsó megtekintés: 2018. augusztus 15.)
2. Csányi V.: Az agresszió. In: *Van ott valaki? Válogatott írások*. Budapest: Typotex, 2000. pp. 134-135.
3. Néhány példa a kulturális identitást említő IFLA/UNESCO dokumentumokra: *UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity* (2001), Elérhető: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13179&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (Utolsó megte-

- kintés: 2017. augusztus 15.); *IFLA/UNESCO Multicultural Library Manifesto* (2012), elérhető: http://www.ifla.org/files/assets/library-services-to-multicultural-populations/publications/multicultural_library_manifesto-en.pdf (Utolsó megtekintés: 2018. augusztus 15.); *Multicultural Communities: Guidelines for Library Services*, 3rd edition (2009), Elérhető: <http://www.ifla.org/files/assets/library-services-to-multicultural-populations/publications/multicultural-communities-en.pdf> (Utolsó megtekintés: 2018. augusztus 15.)
4. Dancs Sz.: Information seeking and/or identity seeking: libraries as sources of cultural identity. *Library Management*, 2018, 39(1/2). pp. 12-20.
 5. Hall, S.: Introduction: Who needs 'Identity'. In: *Questions of cultural identity*. Szerk. S. Hall. P. Du Gay, London, Sage, 1996. pp. 1-17.
 6. Esterházy P.: *A vereség* (2016) Elérhető: http://hvg.hu/itthon/201451_esterhazy_peter_urizalasarol_hagyomanyokrol (megtek.: 2018. augusztus 15.)
 7. Vö.: Beckers, B.: *Building bridges between 'typically Limburgian' and 'Limburg does not exist'* (2017) Elérhető: <https://www.oclc.org/content/dam/oclc/events/2017/EMEARC2017/EMEARC-2017-Session-I-Libraries-Culture-and-Identity-Barbara-Beckers.pdf> (Utolsó megtekintés: 2017. augusztus 15.)
 8. <http://www.gei.de/en/departments/europe-narratives-images-spaces/europe-and-the-national-factor/german-polish-textbook-commission.html> (Utolsó megtekintés: 2017. augusztus 15.)
 9. Egy példa az etnobioblioterápia alkalmazására: McKenna, H. R.: *Ethnobiobliotherapy: ethnic identity development through multicultural literature*. PhD thesis. University of Washington, 1996.
 10. Béres J.: A Másik olvasása: „élő könyvtár”. In: „*Azért olvasok, hogy éljek*”: az olvasásnépszerűsítéstől az irodalomterápiáig. Pécs: Kronosz, 2017. pp. 85-111.
 11. Rushdie, S.: *Salman Rushdie on 'US identity crisis'* (2017) Elérhető: <https://www.bbc.co.uk/programmes/p05j6n5g> (Utolsó megtekintés: 2018. augusztus 15.)
 12. Taub, A.: *What the Far Right's Rise May Mean for Germany's* (2017) Elérhető: <https://www.nytimes.com/2017/09/26/world/europe/germany-far-right-election.htm> (Utolsó megtekintés: 2018. augusztus 15.)
-
-

